

HE 21/2026 vp

HEUNIn lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle työperäistä hyväksikäyttöä koskevan lainsäädännön muuttamiseksi

Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI) kiittää työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaa mahdollisuudesta tulla kuulluksi työperäistä hyväksikäyttöä koskevan sääntelyn muutoksista.

Lausuntomme perustuu aiempiin tutkimuksiimme ja hankkeisiimme, jotka ovat tuoneet varhaisessa vaiheessa konkretiaa siihen, miltä työperäinen hyväksikäyttö näyttää, missä sitä esiintyy, ja miten siihen tulisi puuttua, ja tätä kautta lisännyt tietoisuutta ja ymmärrystä asian tiimoilta.

HEUNI pitää tärkeänä, että työperäiseen hyväksikäyttöön puututaan Suomessa kattavasti. Kannatamme tavoitetta selkeyttää nykyisiä rikosoikeudellisia säännöksiä, jotka koskevat työvoiman hyväksikäyttöä. Näemme, että nämä muutokset voivat myös vahvistaa rikosvastuuta. Parhaimmillaan muutos voi lisätä myös työperäisen hyväksikäytön tunnistamista Suomessa ja edistää uhrien asemaa ja oikeuksien toteutumista.

Kiskonta ja törkeä kiskonta työelämässä -nimikkeet

Esityksen mukaan kiskonnantapaista työsyryntää koskeva rikoslain säännös korvattaisiin uudella kiskonta työelämässä säädöksellä. Uutena rikoksena säädettäisiin rangaistavaksi myös törkeä kiskonta työelämässä, josta tuomittaisiin vähintään neljän kuukauden ja enintään neljän vuoden vankeusrangaistus.

Hallituksen esityksessä korostetaan, että lainsäädäntöä olisi syytä muuttaa niin, että ihmiskauppaa lievemmästä työperäisestä hyväksikäytöstä olisi mahdollista tuomita rangaistus riippumatta siitä, onko kyse tosiasiallisesti syrjivästä menettelystä. Näin ollen rikosoikeudellisen vastuun työvoiman hyväksikäytöstä ei tulisi perustua syrjintäperusteeseen, vaan itse hyväksikäyttöön. Tämä on hyvä tavoite. On tärkeä puuttua työperäiseen hyväksikäyttöön tilanteissa, joissa yksilö on haavoittuvassa asemassa tai muuten heikompi osapuoli työsuhteessa, riippumatta siitä, täyttääkö hyväksikäyttö myös syrjinnän tunnusmerkit.

HEUNI kannattaa muutosta ja pitää tärkeänä, että työperäinen hyväksikäyttö olisi selvemmin rangaistavaa myös silloin, kun syrjintäelementtiä ei voida näyttää toteen. Kuten hallituksen esityksessä tuodaan esiin, parhaimmillaan muutokset voisivat edesauttaa viranomaisten työperäisen hyväksikäytön vastaista toimintaa ja vahvistaisivat työperäisen hyväksikäytön uhrien asemaa ja oikeusturvaa. Kuten esityksessä tuodaan esiin, muutoksen myötä myös muihin kuin ulkomaalaisiin työntekijöihin kohdistuva kiskonta olisi selvemmin rangaistavaa. Myös oikeushenkilön rangaistusvastuun ja liiketoimintakiellon rikoslistan ulottaminen uusiin säännöksiin sekä pakkokeinolain muutosehdotukset ovat perusteltuja.

Ihmiskaupan soveltamisala

HEUNI painottaa, että on tärkeää varmistaa se, etteivät muutokset tosiallisesti kavenna ihmiskauppasäännöksen soveltamisalaa ja nosta syyttämiskynnystä. Tapaukset, joissa on ihmiskaupan

tunnusmerkkejä, tulisi tutkia ensisijaisesti nimenomaan ihmiskauppana. Uhrin näkökulmasta asialla on olennaisia vaikutuksia esimerkiksi siihen, pääseekö hän Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään, voiko hän saada harkinta-ajan tai oleskeluluvan ja määrätäkö hänelle avustaja. Hallituksen esityksen perusteluita on tarkennettu, mutta HEUNI pitää selvänä, että törkeän kiskonnasta työelämässä ja ihmiskaupan rajanveto voi muodostua käytännössä vaikeaksi lakia sovellettaessa. Tämä vaatii koulutusta lakia soveltaville viranomaisille, erityisesti poliisille.

Ihmiskaupan paljastaminen vaatii aikaa ja resursseja, joten riskinä voi olla, ettei uhrin kokonaistilanne paljastu, jos tilannetta lähtökohtaisesti tutkitaan toisella nimikkeellä, kuten kiskonta tai törkeä kiskonta työelämässä -nimikkeillä. Törkeän kiskonnasta kvalifointikriteerien ei tulisi olla päällekkäisiä ihmiskaupan keinojen kanssa. Turvattoman tilan hyväksikäyttäminen tulisi olla ensisijaisesti nimenomaan ihmiskaupan keino. Kiitämme kuitenkin siitä, että perusteluihin on nyt lisätty tarkentavia ja selventäviä esimerkkejä kvalifointiperusteiden sisällöstä sekä asiassa huomioitavista tekijöistä.

Ihmiskaupan soveltamisalan kapenemisesta on esimerkkejä muista Pohjoismaista. Esimerkiksi Ruotsissa (2018) ja Tanskassa (2022) lisättiin rikoslakiin ihmisen hyväksikäyttörikos. Molemmissa maissa ko. nimikkeen lisäys rikoslakiin näyttää nostaneen ihmiskauppanimikkeen soveltamiskynnystä. Toisaalta myös hyväksikäyttörikoksen soveltamiskynnys on jokseenkin korkea, ja hyvin harva tapaus etenee rikosoikeudellisessa käsittelyssä syytteeseen, saati tuomioon saakka. Ruotsissa on lain voimaantulosta vuoteen 2023 mennessä tehty yli 300 rikosilmoitusta, mutta vain seitsemän työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvää tapausta vietiin syytteeseen, joista kolme johti tuomioon (Johansson 2024). Ruotsin uusimmassa tuomiossa maaliskuulta 2026 tuomioistuimien ei katsonut pakkotyön täyttyvän, vaikka asianomistajaa kohtaan oli käytetty väkivaltaa, hänet oli eristetty, hänen passinsa otettu, eikä hän saanut kunnollista ruokaa, saati palkkaa. Tuomio herättää kysymyksiä tulkinnasta, kun rikosnimikkeet ovat tunnusmerkistöltään hyvin samankaltaisia. Tanskassa ei puolestaan tietojemme mukaan ole annettu ainuttakaan hyväksikäyttörikostuomiota työperäisestä hyväksikäytöstä.

Rikosuhrien oikeudet

HEUNIn näkemyksen mukaan lain esitöiden tulisi korostaa työperäiseen hyväksikäyttöön puuttumisesta uhrilähtöisyyttä. HEUNI kiinnittää huomiota siihen, ettei hallituksen esityksellä muuteta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia, jotta ihmiskauppaa lievemman työperäisen hyväksikäytön uhrit voisivat automaattisesti saada avustajan. Esityksessä tuodaan esiin, että ehdotettavat säännökset kiskonnasta työelämässä ja törkeästä kiskonnasta työelämässä kattavat vakavuudeltaan eriasteisia tekoja, eikä käytännön elämässä ole aina selvää, mistä rikoksesta on kysymys. Tapauskohtaisella harkinnalla olisi hallituksen esityksen mukaan jatkossakin merkitystä avustajan määräämisen tarpeen arvioimisessa silloin, kun kyseessä on ihmiskauppaa lievemman työperäisen hyväksikäytön nimike.

Tutkimuksissamme on tuotu esiin, että työperäisessä hyväksikäytössä on useimmiten kyse systemaattisesta hyväksikäytöstä, joka kohdistuu haavoittuviin ryhmiin, joilla ei ole riittävästi tietoa omista oikeuksistaan ja oikeussuojakeinoistaan. Moni uhri pelkää viranomaisia eikä hahmota mitä asioita hänen tulisi tuoda ilmi, jos hänellä ei ole osaavaa avustajaa. Näillä henkilöillä olisi tarve saada avustaja jo esitutinnan alkuvaiheessa, jotta heidän kokonaistilanteensa tulisi paremmin ilmi, ja jotta he voisivat esimerkiksi vaatia palkkasaataviaan rikosprosessissa. Pidämme valitettavana, ettei hallitus esitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamista niin, että edes törkeän tekemuodon

osalta asianomistajille määrättäisiin avustaja ilman erillistä harkintaa, ottaen huomioon törkeä kiskonta pykälässä mainitut erityisen heikkouden tai muun turvattoman tilan häikäilemätön hyväksi käyttäminen.

HEUNI kiinnittää edelleen huomiota myös siihen, että toisin kuin kiskonnantapaisessa työsyryjinnässä uudet kiskonta -nimikkeet eivät lähtökohtaisesti oikeuta kärsimyskorvaukseen. Vaikka hallituksen esityksessä on todettu, että oikeus korvaukseen kärsimyksestä voisi syntyä olemassa olevien oikeusoppien nojalla myös tapauksissa, joissa on kyse kiskonnasta työelämässä tai törkeästä kiskonnasta työelämässä, olisi esityksessä ollut mahdollista antaa esimerkki tilanteesta, jossa se tulisi sovellettavaksi.

Viranomaisten resurssit ja järjestöjen rahoitus

HEUNI haluaa tuoda lopuksi esiin, että nimikkeestä huolimatta työvoiman hyväksikäyttötapausten tutkiminen ja prosessoiminen vaatii resursseja niin poliisilta, syyttäjälaitokselta kuin tuomioistuimilta. Näiden toimijoiden tulee saada myös koulutusta uusien nimikkeiden soveltamisesta. Lisäksi tulee varmistaa työsuojelun resurssit, koska he ovat etulinjassa tapausten paljastamisessa. Työvoiman hyväksikäyttö on tilastojen valossa ollut kasvussa ja tietoisuus aiheesta on lisääntynyt, joka voi johtaa siihen, että viranomaiset tunnistavat tapauksia enemmän ja/tai hyväksikäyttöä kokevat työntekijät ilmoittavat kokemuksistaan aiempaa matalammalla kynnyksellä viranomaisille. Tilanne voi johtaa siihen, että tutkinta-ajat venyvät, epärehelliset yritykset ”kadottavat” ja tuhoavat näyttöä, ja tapauksista tehdään enemmän syyttämättäjäätämispäätöksiä. Samalla asianomistajien kokemus epäoikeudenmukaisuudesta lisääntyy. Tällä on vakavia vaikutuksia siihen, kuinka matalalla kynnyksellä työperäisestä hyväksikäytöstä ilmoitetaan viranomaisille, etenkin jos ilmoittamisen seuraukset itselle ovat negatiivisia ja työnantajan sijasta sanktiot kohdistuvat itse työntekijään (esimerkiksi työntekijän oleskeluluvan menetys).

Lisäksi HEUNI näkee, että Suomessa tulee tehostaa hallinnollisen torjunnan toimia työvoiman hyväksikäytön vastaisessa toiminnassa. Hallinnollinen torjunta täydentää rikoslain mahdollisuuksia puuttua työvoiman hyväksikäyttöön. Tämä tarkoittaa esimerkiksi riskitoimijoiden tunnistamista lupaprosesseissa, rekisteröinneissä ja julkisissa hankinnoissa ennen kuin toiminta ehtii kehittyä vakaviksi rikoksiksi, kuten ihmiskaupaksi. Hallinnollista torjuntaa voidaan vahvistaa laajentamalla viranomaisten yhteistyötä yli perinteisen lainvalvonnan, kuten hyödyntämällä työ-, lupa-, maahanmuutto-, vero- ja terveysviranomaisten toimivaltuuksia. Tehokkaat hallinnolliset keinot – esimerkiksi luvan peruuttaminen, tukien epääminen, rekisteristä poistaminen tai hankinnoista sulkeminen – häiritsevät konkreettisesti hyväksikäyttöön perustuvaa liiketoimintamallia, jolloin toiminnan jatkaminen käy taloudellisesti tai operatiivisesti vähemmän kannattavaksi. Esimerkiksi työsuojeluviranomaisen sanktiointimahdollisuuksia tulisi kehittää, jotta ilmiöön voitaisiin puuttua matalalla kynnyksellä.

Myös järjestöjen rahoitus matalan kynnyksen palveluiden tarjoajina tulee varmistaa. Etenkin Rikosuhripäivystyksen tilastojen valossa on selvää, että tarve ihmiskaupan uhrien ja työperäisen hyväksikäytön uhrien erikoistukipalvelulle on jatkuva. Tämän palvelun kautta myös muun kuin ihmiskauppaan viittavan työperäisen hyväksikäytön uhrien on mahdollista saada tietoa oikeuksistaan ja mahdollisuuksistaan sekä kannella kohtaamistaan epäkohdista rikosprosessin aikana.

Lopuksi HEUNI pitää myös tärkeänä, että lakimuutoksen vaikutuksia seurataan tarkasti. Aiheesta tulisi tehdä oikeuskäytäntöä analysoiva selvitys sen jälkeen, kun oikeuskäytäntöä on saatu riittävästi.

26.3.2026
Helsinki

Anniina Jokinen
erikoissuunnittelija

Natalia Ollus, OTT
johtaja